بررسی شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان شاغل در بخشهای گردشگری و غیرگردشگری در جزیره‌ی هرمز

فاطمه رفیعی شاهم آبادی[۱] ، حنّانه محمدی کنگرانی[۲]، مهدی میرزاده کوهشاهی[۳]

چکیده

ورود زنان به عرصه‌های جدید می‌تواند منجر به ایجاد روابط نوین در مسیر زندگی روزمره‌ی آنان شود. به این ترتیب بخشی از آنچه زن ایرانی از خود ارائه می‌کند، در برقراری رابطه با افراد دیگر به ظهور می‌رسد و از این رو پرداختن به روابط اجتماعی‌ای که زنان در شرایط موجود دارند، ما را به شناختی هرچه بیشتر آنچه که زن از خود در جامعه ارائه می‌دهد، هدایت خواهد کرد. به این ترتیب این پژوهش با هدف ترسیم و تحلیل شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان شاغل در بخش گردشگری و غیرگردشگری جزیره هرمز و با استفاده از رویکرد تحلیل شبکه‌ای انجام شد. داده‌های موردنیاز از طریق مصاحبه و پرسش‌نامه از زنان شاغل جمع‌آوری شد و سپس با استفاده از نرم‌افزار Visone گراف‌های مربوطه بر اساس شاخص‌های مرکزیت درجه درونی، درجه بیرونی، بردار ویژه و شاخص جایگاه ترسیم شده و مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد زنان شاغل در بخش گردشگری، نسبت به زنان شاغل در بخش غیر گردشگری دارای ارتباطات غیر رسمی گسترده‌تر و تأثیرگذاری بیشتری هستند و از لحاظ میزان قدرت در میان زنان جزیره، زنانی که دارای ارتباط با زنان شاغل در بخش گردشگری هستند، نسبت به زنانی که دارای ارتباط با زنان شاغل در بخش غیر گردشگری هستند، دارای قدرت بیشتری می‌باشند، اما از لحاظ جایگاه، جایگاه زنان خانه‌دار و غیرشاغل بالاتر از سایر زنان است و جایگاه زنان شاغل در بخش گردشگری تفاوتی با سایر زنان ندارد.

واژگان کلیدی *: روابط غیر رسمی، زنان، گردشگری، تحلیل شبکه‌ای، جزیره‌ی هرمز*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۰/۱۴ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۱۲/۱۱

[۱] کارشناس ارشد اکوتوریسم دانشگاه هرمزگان (نویسنده مسؤل) ، Fatemerafiee991@gmail.com

[۲] دانشیار دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه هرمزگان، Kangarani@ut.ac.ir

[۳] استادیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه هرمزگان، Mahdi.mirzade@alumni.ut.ac.ir

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

مقدمه

بهره‌برداری بهینه از شبکه‌های اجتماعی برای دستیابی به موقعیت‌های شغلی بهتر در سطوح سازمانی بالاتر، هم برای مردان و هم برای زنان از اهمیت بسیار برخوردار است. هم‌چنین شبکه‌ی تعاملات اجتماعی و حمایتی در محیط کار دو نقش عمده را یکی در بهبود عملکرد و دیگری در کاهش استرس و خستگی ایفا می‌کند و همین امر، آن را به موضوعی اساسی برای پژوهش تبدیل کرده است (محمدی‌کنگرانی و همکاران، ۱۳۹۰). از آنجایی‌که زنان زیادی در ارتباطات مشارکت می‌کنند و شبکه‌ها را برای رشد و پیشرفت شغلی و عملکردهای اجتماعی تشکیل می‌دهند، مطالعه-ی شبکه‌ی زنان اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. به این دلیل فهمیدن چگونگی تشکیل شبکه‌های مؤثر و کارا توسط زنان قابل ملاحظه می‌باشد (لین هان[۴]، ۲۰۰۱). به نظر می‌رسد تشکیل شبکه‌های کاری، رسمی، اطلاعاتی و حتی شبکه‌های دوستانه و غیر رسمی راه نیل زنان به سطوح بالای کاری و دستیابی به موفقیت شغلی می‌باشد (حاتمی‌نسب و آرامون، ۱۳۸۸). در سال‌های اخیر، یکی از مسائلی که همواره در تحقیقات مورد توجه متخصصان و محققان قرار گرفته است، مسئله‌ی بررسی رابطه‌ی جنسیت و شبکه‌های اجتماعی غیر رسمی در محیط کار می‌باشد (براس[۵]، ۱۹۸۵) در کنار شبکه‌های رسمی در سازمان، شبکه‌ای از روابط غیر رسمی نیز در بین افراد آن سازمان وجود دارد. این شبکه‌ها شامل روابط بین فردی هستند که به طور خودانگیز و به منظور ارضای احتیاجات افراد ایجاد می‌شوند (محمدی‌کنگرانی و غنچه‌پور، ۱۳۹۲). نتایج پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که مردان و زنان همواره در شبکه‌ی ارتباطات غیر رسمی درگیر شده و از این ارتباطات برای ارضای نیازهای خود، بهبود عملکرد و دستیابی به موقعیت‌های شغلی بهتر در سلسله مراتب سازمانی استفاده می‌کنند (محمدی‌کنگرانی و همکاران، ۱۳۹۰). بررسی‌ها نشان می‌دهد که روابط غیر رسمی ممکن است هم مفید و هم مضر باشند؛ این روابط به افراد در برقراری ارتباط با یکدیگر، حمایت از یکدیگر و نیز ارضای نیازها در راستای تعامل اجتماعی یاری می‌رسانند (محمدی‌کنگرانی و غنچه-پور، ۱۳۹۲).

[4]- Linehan
[5]- Brass

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

ایران از لحاظ مشارکت‌های جمعی و نوع دوستی در ارتباطات مردمی پیشینه‌ای دیرینه دارد. با این وجود زنان به دلیل نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی و هم‌چنین ارزش‌های تعریف شده در رابطه با کار زنان در خارج از خانه از شبکه و ارتباطات محدودتری برخوردارند (حاتمی‌نسب و آرامون، ۱۳۸۸). اشتغال در بخش گردشگری، فرصت‌های متفاوتی را پدید می‌آورد و می‌تواند روابط جنسیتی درون جوامع را تغییر دهد. این‌کار مستلزم فراهم شدن زمینه‌های لازم است، درحالی‌که هنوز زمینه‌های لازم در برابرسازی این فرصت‌ها فراهم نشده است (نجفی‌کانی و همکاران، ۱۳۹۰). سال‌هاست که زنان روستایی در زمینه‌ی گردشگری فعالیتی مستمر اما ناآشکار دارند و صنعت گردشگری می‌تواند دریچه ای به سوی احیای شخصیت زنان و توانمندسازی آنان در جامعه و دنیای شغلی ایجاد کند. لذا این پژوهش به دنبال بررسی تأثیر این ارتباطات بر زنان شاغل در بخش گردشگری و مقایسه‌ی آن با زنان شاغل در بخش غیر گردشگری است. بدین منظور زنان شاغل در جزیره‌ی هرمز به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند.

موقعیت ویژه‌ی جغرافیایی استان هرمزگان و جزیره‌ی هرمز، طبیعت زیبا و فریبنده، هوای معتدل و بهاری در فصول پاییز و زمستان، درحالی‌که بیشتر نقاط کشور در پوشش برف و سرما فرورفته است، هم‌چنین سواحل شنی یا صخره‌ای و پلاژهای طبیعی با جاذبه‌های خاص و جاذبه‌های بوم-گردی، این جزیره را به بهشت گردشگری در فصل‌های سرد سال تبدیل کرده است (یزدانی‌نژاد و امینی، ۱۳۹۳).

بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران نیز بخش هرمز با مرکزیت شهر هرمز، دارای ۵۸۶۷ نفر جمعیت (۱۳۴۵ خانوار) می‌باشد که شامل ۲۹۱۱ مرد و ۲۹۵۶ زن است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) و در مقایسه با نتیجه‌ی سرشماری سال ۱۳۸۵ (۵۷۱۴ نفر) ۰/۵ درصد افزایش جمعیت داشته است (معاونت برنامه‌ریزی استانداری هرمزگان، ۱۳۹۰). در این جزیره زنان در دو بخش گردشگری و غیرگردشگری مشغول به کار هستند. اشتغال زنان جزیره در بخش گردشگری به دو صورت است: ۱. زنان شاغل در بخش آشپزی و ارائه‌ی خدمات به گردشگران، که از سال ۱۳۸۶ شروع به کار کرده و تاکنون آمار آن‌ها در جزیره به ۱۳نفر رسیده است، ۲. زنان شاغل در بخش صنایع‌دستی (طراحی با خاک‌های رنگی روی شیشه) که تحت مدیریت و آموزش دکتر احمد نادعلیان و در موزه‌ی[۶] وی مشغول به کار بوده و به همین واسطه با گردشگران زیادی در ارتباط

[۶]– موزه و نگارخانه‌ی دائمی احمد نادعلیان در جزیره‌ی هرمز، محلی است که آثار این هنرمند محیطی شناخته‌شده در عرصه‌های بین‌المللی در آنجا به‌نمایش درآمده‌اند. این موزه، محلی است که نادعلیان در آنجا به زنان جزیره آموزش می‌دهد تا با خاک‌های رنگی نقاشی کنند. آن‌ها پس طی کردن دوره‌ی آموزشی، آثار خود را در جزیره به گردشگران می‌فروشند یا به تهران می‌فرستند و با شرکت در نمایشگاه‌ها، آثار را به هنردوستان عرضه می‌کنند.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

هستند. در بخش غیر گردشگری نیز زنان شاغل در گروه خیاطی قرار دارند که از نوروز ۱۳۹۴ در یک گروه هشت نفره و تحت مدیریت و نظارت مدیر اجرایی بازارچه نوروزی زنان[۷] در یک کارگاه خیاطی مشغول به کار هستند. اشتغال در این کارگاه، یک شغل دایمی برای زنان محسوب می‌شود که در ازای آن ماهیانه دستمزد مشخصی دریافت می‌کنند و محصولات تولیدی در این کارگاه، برای عرضه به گردشگران نبوده و برای فروش به تهران فرستاده می‌شوند. برخلاف سایر جزایر و روستاهای استان که در آن‌ها زنان نقشی پشت پرده و غیرمستقیم در ارتباط با گردشگران و ارائه‌ی خدمات به آن‌ها دارند، در جزیره‌ی هرمز زنان به‌طور مستقیم و بدون واسطه از گردشگران پذیرایی می‌کنند که این از نکات قابل توجه این جزیره و درواقع وجه تمایز آن با سایر جزایر استان است. هم‌چنین در این جزیره، زنان علاوه بر اشتغال در بخش گردشگری و نقش در فعالیت‌های اقتصادی، در تربیت فزرندان و وظایف اجتماعی درون خانواده نیز با توجه به ساختار سنتی این جزیره، بسیار موثرند.

مبانی نظری

اگرچه وجود شبکه‌های اجتماعی در ایران بسیار شایع است و کمابیش مطالعاتی در زمینه‌ی شبکه‌های اجتماعی صورت گرفته است. ولی معمولاً این مطالعات زنان و مردان را از لحاظ مشارکت‌های سیاسی و اجتماعی یا از نظر فرصت‌های بازار کار که تحت تأثیر کلیشه‌های جنسیتی قرار دارد مقایسه کرده‌اند. در اینجا به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

محمدی‌کنگرانی و غنچه‌پور (۱۳۹۲) پژوهشی با هدف ترسیم و تحلیل شبکه‌ی روابط رسمی و غیر رسمی میان کارکنان اداره‌ی منابع طبیعی استان هرمزگان و با استفاده از رویکرد تحلیل شبکه‌ای انجام دادند. نتایج نشان داد که روابط غیر رسمی در این اداره به صورت شبکه‌ای بوده و نقاط قوت بسیاری دارد که سبب تأثیر مثبت آن بر روابط رسمی شده است. هم‌چنین مدیران می‌توانند از اطلاعات این شبکه‌ها افزایش بهره‌وری و نیز افزایش کارایی نیروهای انسانی نیز بهره ببرند.

محمدی‌کنگرانی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش دیگری با هدف بررسی جایگاه زنان در شبکه-های سازمانی، با استفاده از روش تحلیل شبکه‌ای، به ترسیم و تحلیل شبکه‌ی ارتباطات غیر رسمی در میان کارکنان زن و مرد شرکت تولیدکننده‌ی قطعات خودرو پیوند، واقع در شهرک صنعتی رباط کریم، پرداختند. نتایج نشان داد که زنان همپای مردان و گاه بیش از آن‌ها، درگیر روابط غیر رسمی

[۷]- در ایام نوروز ۱۳۹۴ بازارچه‌ای از محصولات دست‌پخت و دست‌ساز زنان در پارک شهدای هرمز برپا شد. پس از اتمام بازارچه، مدیر اجرایی آن، برای زنان شاغل در این گروه به منظور استقلال مالی زنان و کاهش نگرانی‌های اقتصادی آن‌ها و نیز استفاده‌ی عموم از هنر آن‌ها، کارگاه خیاطی را راه‌اندازی کرد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

درون سازمانی هستند، اما نوع درگیری آن‌ها متفاوت بوده و آن را می‌توان در تفاوت میزان مرکزیت غالب در زنان و مردان جست. هم‌چنین ماهیت و محیط کار و میزان خشونت و سختی آن و چیدمان زنان و مردان در محیط‌های کاری در برقراری ارتباط میان زنان و مردان موثر است.

حاتمی‌نسب و آرامون (۱۳۸۸) در پژوهشی شبکه‌سازی، موانع و دلایل زنان برای پیوستن به شبکه‌ها و هم‌چنین اهمیت تشکیل شبکه‌های رسمی و غیر رسمی بر پیشرفت و ارتقای شغلی در بین پرستاران زن بیمارستان‌های شهرستان یزد مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که سابقه‌ی شغلی و میزان تحصیلات بر شبکه‌سازی میان زنان موثر است. علاوه بر این نتایج حاکی از ارتباط معنی‌دار بین سابقه‌ی شغلی، میزان تحصیلات و شبکه‌سازی بر ارتقاء و پیشرفت شغلی زنان می‌باشد.

وبستر و همکاران[۸] (۲۰۰۲) پژوهشی با هدف بررسی محدودیت‌های رسمی و غیر رسمی در روابط متقابل میان کارمندان و مدیران میان یک رستوران در محیط کار و خارج از آن، با استفاده از رویکرد تحلیل شبکه‌ای انجام دادند. نتایج نشان داد در شبکه‌ی روابط رسمی، مدیران و سر خدمتکاران نقش محوری و مرکزیت بیشتری دارند، اما در شبکه‌ی روابط غیر رسمی، ارتباطات میان افراد بر اساس ویژگی‌های شخصیتی، نژادی و زبانی آنها شکل می‌گیرد.

براس (۱۹۸۵) در پژوهشی رابطه‌ی بین کلیشه‌های جنسیتی و تفاوت‌های مشاهده شده بین زنان و مردان شاغل در سازمان و هم‌چنین اثر عضویت در شبکه‌های سازمانی بر روی توان نفوذ کارکنان بر سازمان را مورد بررسی قرار داد. او دو نوع شبکه‌ی غیر رسمی جنسیتی مجزا را تشخیص داد و دریافت زنان به دلیل تبعیض جنسیتی، کمتر در مرکز شبکه‌های مردان قرار داشته و دسترسی کمتری به ائتلاف‌های اصلی مردان دارند. از این‌رو با وجود تلاش‌هایی که برای برابری مردان و زنان در محیط کار صورت گرفته است، اکثریت زنان در موقعیت‌هایی پایین‌تر و با دسترسی کمتر به شبکه-هایی که منجر به قدرت و پیشرفت می‌شود، متمرکز شده‌اند.

در این پژوهش با استفاده از رویکرد تحلیل شبکه‌ای به ترسیم و تحلیل شبکه‌ی ارتباطات غیر رسمی میان زنان شاغل در بخش گردشگری و غیر گردشگری جزیره‌ی هرمز پرداخته شده تا به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

۱.گردشگری چه تأثیری بر شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان شاغل در جزیره گذاشته است؟

۲.گستردگی روابط غیر رسمی میان زنان شاغل در بخش گردشگری چه تفاوتی با زنان شاغل در بخش غیر گردشگری دارد؟

[۸]-Webster Et al

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

۳.چه تفاوتی از لحاظ میزان قدرت و جایگاه میان زنان شاغل در بخش گردشگری و غیر گردشگری وجود دارد؟

روش‌شناسی

"تحلیل شبکه‌ای" رهیافتی برای مطالعه‌ی ساختارهای اجتماعی است که خاستگاه اصلی آن حوزه‌های علوم اجتماعی، علوم سیاسی، مردم‌شناسی و تئوری گراف‌ها می‌باشد (محمدی‌کنگرانی، ۱۳۹۱). به طور کلی این روش به بررسی و مطالعه‌ی چگونگی تأثیرگذاری ساختارهای اجتماعی روابط احاطه‌کننده فرد یا گروه یا سازمان بر عقاید و باورها می‌پردازد (محمدی‌کنگرانی، ۱۳۸۹). قاعده‌ی کلی در رهیافت شبکه‌ای این است که در ابتدای امر باید ویژگی‌های روابط میان و درون واحدها مورد بررسی قرار گیرند و نه ویژگی خود واحدها. این واحدها می‌توانند افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و یا جوامع و روابط نیز شامل احساس افراد نسبت به یکدیگر، تبادل اطلاعات، و یا تبادل پول و کالا باشند (کرات و حسناگز[۹]، ۲۰۰۵). مهم‌ترین ویژگی این تئوری این است که تفسیر و تحلیل جزئی بر حسب ویژگی‌های موضوعات مستقل را به تفسیر و تحلیل پدیده‌ها برحسب روابط میان کنش‌گران مستقل یک سیستم تبدیل نموده (برگاتی[۱۰]، ۲۰۰۵) و " کانون توجه را از افراد و ویژگی‌هایشان به جفت افراد و ارتباطات میان‌شان تغییر داده است (پرخه و همکاران[۱۱]، ۲۰۰۵).

به‌طور کلی تحلیل شبکه‌ای بیشتر با ریاضیات سروکار دارد تا با آمار و تحلیل کمی. کاربرد ریاضیات در این روش نیز شامل تئوری گراف‌ها و جبر ماتریس‌ها می‌باشد؛ به این صورت که برای ثبت داده‌ها و اطلاعات از ماتریس‌ها و برای نمایش اطلاعات و داده‌های مربوط به الگوهای ارتباطی از گراف‌ها استفاده می‌شود. در واقع ماتریس‌ها، زبان ورود داده‌ها به نرم‌افزارهای تحلیل شبکه‌ای هستند؛ بر این اساس سطرها، فرستنده‌ها یا انتخاب‌کننده‌ها و ستون‌ها، گیرنده‌ها یا انتخاب‌شونده‌ها می‌باشند. ماتریس‌ها بر دو نوع دودویی یا ارزش‌دار هستند (هنمن و ریدل[۱۲]، ۱۳۹۳). به منظور جمع‌آوری داده‌های مربوط به روابط و نقاط از روش‌های متداول علوم اجتماعی مانند پرسش‌نامه‌ی پست‌شده، مصاحبه‌ی ساختارمند و غیرساختارمند، مشاهده‌ی غیرمشارکتی، و اسناد و مدارک استفاده می‌گردد؛ استفاده از پرسش‌نامه، متداول‌ترین روش جمع‌آوری داده در تحلیل شبکه‌ای می‌باشد (محمدی‌کنگرانی و همکاران، ۱۳۹۳). از نرم‌افزارهای مطرح در این روش می‌توان، نرم‌افزار Visone با قابلیت دیداری نمودن، ترسیم و تحلیل شبکه‌ها به طور توام نام برد و از مفاهیم مطرح

[۹]-Krott & Hasanagas
[۱۰]-Borgatti
[۱۱]-Parkhe et al
[۱۲]-Hannamen & Riddel

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

در این روش می‌توان به مرکزیت، گروه‌بندی و قدرت اشاره نمود (محمدی‌کنگرانی، ۱۳۹۱). با توجه به این‌که در این پژوهش از شاخص‌های مرکزیت درجه درونی، درجه بیرونی، بردار ویژه و شاخص جایگاه استفاده شده است، در اینجا این شاخص‌ها معرفی می‌شوند:

مرکزیت درجه : درجه تعداد ارتباطات را نشان می‌دهد. هرچه نقطه مرکزی‌تر باشد، درجه‌ی آن بیشتر است. در گراف‌های بی‌جهت تنها تعداد ارتباطات هر فرد مهم می‌باشد، اما در گراف‌های جهت‌دار، برحسب جهت گراف، درجه بیرونی یا درونی محاسبه می‌شود؛ درجه بیرونی بیان کننده تعداد ارتباطات خارج شده از هر فرد بوده و بیشتر بودن آن نشان دهنده تبادل بیشتر، آگاهی بیشتر دیگران از نقطه نظرات فرد و تأثیرگذاری بیشتر می‌باشد. درجه درونی نیز شامل تعداد ارتباطات وارد شده به هر فرد بوده و بیشتر بودن آن نشان دهنده نفوذ بیشتر فرد می‌باشد (برندز و ارلباخ[۱۳]، ۲۰۰۵).

مرکزیت بردار ویژه : این مرکزیت در پی یافتن کنش‌گران مرکزی که دارای کم‌ترین فاصله از دیگران می‌باشند، است؛ بر این اساس نقطه‌ای دارای بیشترین مرکزیت بردار ویژه است که دارای همسایگان مرکزی بیشتری باشد (هنمن و ریدل، ۱۳۹۳).

جایگاه : جایگاه یک رأس برابر است با مجموع تعداد مسیرهای دارای وزن بیشتر که به رأس مذکور منتهی می‌شوند. این مفهوم مرکزیت نبوده و جایگاه نقطه را در یک سلسله مراتب نشان می‌دهد (محمدی کنگرانی،۱۳۸۹).

به منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز این پژوهش، از پرسش‌نامه استفاده شد. بر این اساس، زنان شاغل در دو بخش گردشگری (شامل دو گروه زنان شاغل در بخش آشپزی و صنایع‌دستی) و بخش غیر گردشگری (گروه خیاطی)، به عنوان جامعه‌ی آماری انتخاب و از آن‌ها خواسته شد تا در صورت تمایل به پاسخگویی پرسش‌نامه‌ی طراحی شده را تکمیل نمایند. در این پرسش‌نامه از زنان خواسته شد تا نام و نسبت سایر زنانی که در هنگام مواجهه با مشکلات شخصی به آن‌ها مراجعه می‌کنند را بیان کنند. در مجموع ۲۹پرسش‌نامه شامل ۱۲پرسش‌نامه از گروه آشپزی،۱۰پرسش‌نامه از گروه صنایع‌دستی و هفت پرسش‌نامه از گروه خیاطی، تکمیل گردید و دو نفر باقی‌مانده (یک نفر از گروه آشپزی و یک نفر از گروه خیاطی) اظهار عدم تمایل به پاسخگویی کردند. پس از تکمیل پرسش‌نامه‌ها، در نرم‌افزار اکسل ماتریسی ایجاد شد که زنان شاغل در سه گروه آشپزی، صنایع‌دستی و خیاطی، در سطرهای ماتریس و زنان انتخاب‌شده توسط پرسش‌شوندگان در ستون‌های آن قرار

[۱۳]- Brandes & Erlebach

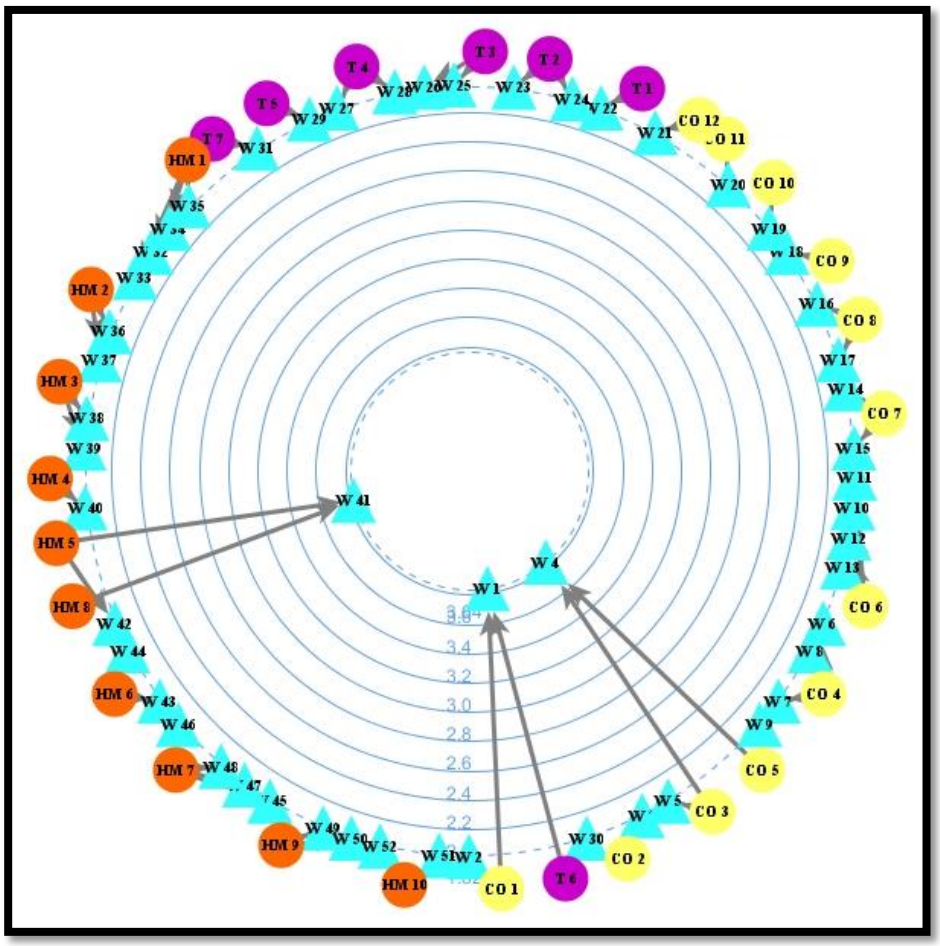
[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

داده شد. ماتریس ایجاد شده، وارد محیط نرم‌افزار Visone شده و سپس شبکه‌ها ترسیم گردید و براساس شاخص‌های مرکزیت درجه درونی، درجه بیرونی، بردار ویژه و شاخص جایگاه مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش

شکل۱ نمایش دایره‌ای شبکه‌ی روابط غیررسمی میان زنان شاغل در بخش‌های آشپزی، صنایع-دستی و خیاطی را براساس شاخص مرکزیت درجه درونی نشان می‌دهد. در این شکل زنان شاغل در بخش آشپزی با دوایر زرد رنگ و با شناسه اختصاری CO، زنان شاغل در بخش صنایع دستی با دوایر نارنجی رنگ و با شناسه اختصاری HM، زنان شاغل در بخش خیاطی با دوایر بنفش رنگ و با شناسه اختصاری T و زنان انتخاب‌شونده با مثلث‌های آبی رنگ و با شناسه اختصاری W مشخص شده‌اند. جدول ۱ نیز مقادیر مرکزیت درجه درونی افراد انتخاب شده را نشان می‌دهد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

شکل۱ : نمایش دایره‌ای مرکزیت درجه درونی شبکه‌ی روابط غیررسمی میان زنان جزیره

جدول۱ : مقادیر مرکزیت درجه درونی شبکه‌ی روابط غیررسمی میان زنان جزیره

افراد انتخاب شونده	میزان مرکزیت درجه درونی
W 1	۳/۶۳۶
W 4	۳/۶۳۶
W 41	۳/۶۳۶
سایر زنان انتخاب شونده	۱/۸۱۸

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

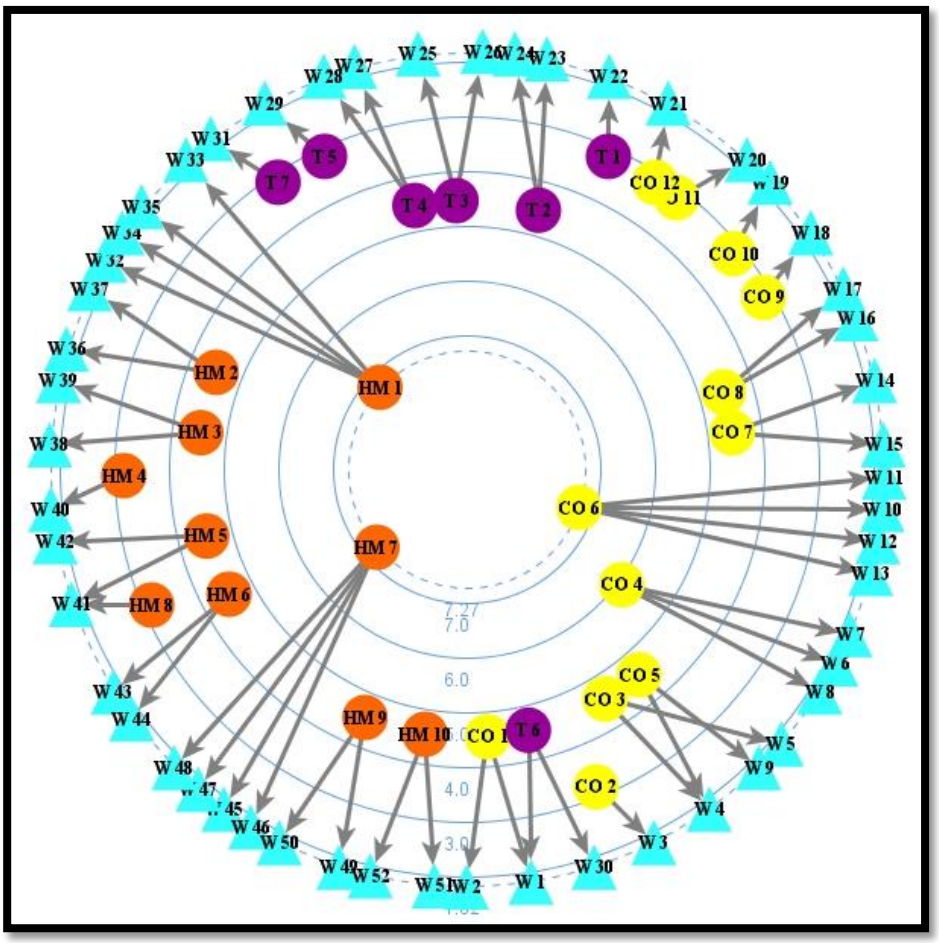
همان‌طور که در شکل۱ و مقادیر جدول۱ مشاهده می‌شود افراد W1، W4 و W41 با مقدار مرکزیت درجه درونی یکسان (۳/۶۳۶)، بیشترین مرکزیت درجه درونی را به خود اختصاص داده‌اند و سایر افراد با مقدار مرکزیت درجه درونی ۱/۸۱۸ در یک رده قرار دارند.

فرد W1، در هیچ‌کدام از بخش‌های موردمطالعه (آشپزی، صنایع‌دستی و خیاطی) شاغل نبوده و در واقع از زنان خانه‌دار غیرشاغل در جزیره‌ی هرمز است؛ اما مشاهده می‌شود که وی توسط افراد زیادی انتخاب شده است که البته اساس این انتخاب‌ها، روابط خویشاوندی بودند. درواقع، ایشان دارای رابطه‌ی خویشاوندی با یکی از تهیه‌کنندگان اصلی و قدیمی غذا در جزیره‌ی هرمز می‌باشد که از سال ۱۳۸۶ شروع به فعالیت کرده‌اند و به‌صورت خانوادگی در بخش‌های مختلف گردشگری جزیره مشغول به کار هستند. فرد W4 نیز از زنان خانه‌دار و غیرشاغل در جزیره‌ی هرمز است که توسط همسایگان خود انتخاب شده‌است. براین اساس، مشاهده می‌شود که اساس انتخاب این فرد، روابط دوستانه و نه خویشاوندی است. زنانی که ایشان را انتخاب کرده‌اند، هر دو از زنان شاغل در بخش آشپزی هستند که از سال ۱۳۹۲ به صورت خانوادگی و به‌طور گسترده (تهیه‌ی غذا، تأمین اقامت، سفره‌خانه) وارد این کار شده‌اند. فرد W41 نیز توسط زنانی که با وی رابطه‌ی خویشاوندی دارند، انتخاب شده است که البته گستردگی اشتغال این زنان در بخش گردشگری (تنها صنایع دستی)، کمتر از دو فرد قبل است.

سایر زنان شاغل در هر سه گروه، در هنگام مواجهه با مشکلات شخصی صرفاً اعضای خانواده-ی خود را انتخاب کرده‌اند. بنابراین، مشاهده می‌شود که زنان شاغل در بخش گردشگری و غیرگردشگری جزیره‌ی هرمز، در هنگام مواجهه با مشکلات شخصی غالباً اعضای خانواده‌ی خود را انتخاب می‌کنند و این نشان‌دهنده‌ی ارتباطات مستحکم خویشاوندی در میان زنان این جزیره می‌باشد.

شکل۲ نمایش دایره‌ای شبکه‌ی روابط غیررسمی میان زنان شاغل در بخش‌های آشپزی، صنایع-دستی و خیاطی را براساس شاخص مرکزیت درجه بیرونی نشان می‌دهد. جدول۲ نیز مقادیر مرکزیت درجه بیرونی افراد انتخاب شده را نشان می‌دهد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

شکل۲: نمایش دایره‌ای مرکزیت درجه بیرونی شبکه‌ی روابط غیررسمی میان زنان جزیره

جدول۲ : مقادیر مرکزیت درجه بیرونی شبکه‌ی روابط غیررسمی میان زنان جزیره

افراد انتخاب کننده	میزان مرکزیت درجه بیرونی	افراد انتخاب کننده	میزان مرکزیت درجه بیرونی
CO 6	۷/۲۷۳	T 3	۳/۶۳۶
HM 1	۷/۲۷۳	T 4	۳/۶۳۶
HM 7	۷/۲۷۳	T 6	۳/۶۳۶
CO 4	۵/۴۵۵	HM 2	۳/۶۳۶
CO 1	۳/۶۳۶	HM 3	۳/۶۳۶
CO 3	۳/۶۳۶	HM 5	۳/۶۳۶

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

CO 5	۳/۶۳۶	HM 6	۳/۶۳۶
CO 7	۳/۶۳۶	HM 9	۳/۶۳۶
CO 8	۳/۶۳۶	HM 10	۳/۶۳۶
T 2	۳/۶۳۶	سایر زنان	۱/۸۱۸

با توجه به شکل۲ و هم‌چنین مقادیر جدول۲ مشاهده می‌شود که افراد CO6، HM1 و HM7 با مقدار مرکزیت درجه بیرونی یکسان (۷/۲۷۳)، بیشترین مرکزیت درجه بیرونی را به خود اختصاص داده‌اند.

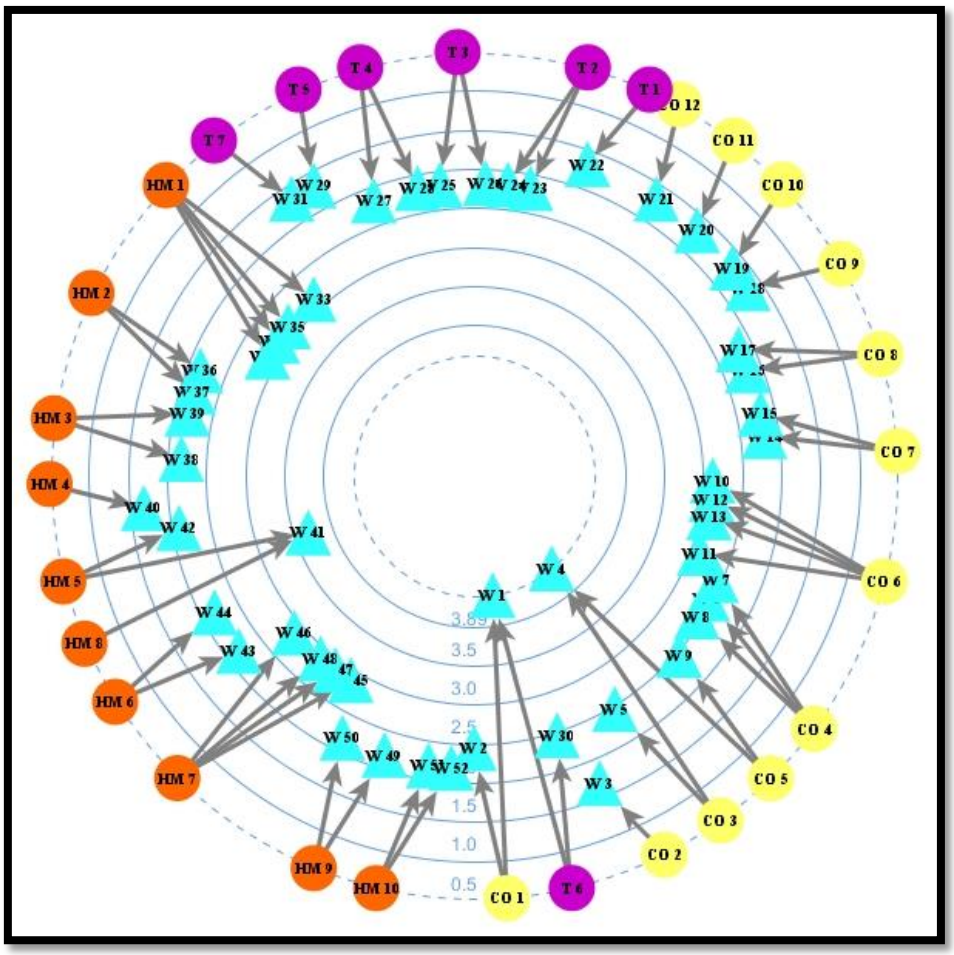
فرد CO6، از زنان شاغل در بخش آشپزی بوده که هرساله در کنار فرش خاکی به پخت نان و غذای محلی به گردشگران و بوم‌گردان می‌پردازد، به‌همین واسطه دارای ارتباطات گسترده‌ای است. براین اساس مشاهده می‌شود که این فرد در میان زنان شاغل در بخش گردشگری و غیرگردشگری جزیره، دارای ارتباطات گسترده‌ای بوده و فردی تأثیرگذار محسوب می‌شود. فرد HM1 از زنان شاغل در بخش صنایع‌دستی و از راهنمایان موزه‌ی دکتر نادعلیان است. وی به واسطه‌ی شغل راهنمایی در موزه دارای ارتباطات گسترده‌ای با گردشگران و هم‌چنین با سایر زنان شاغل در این بخش می‌باشد. فرد HM7 نیز از زنان شاغل در بخش صنایع‌دستی است.

در جایگاه بعدی فرد CO4 با مقدار مرکزیت درجه بیرونی ۵/۴۵۵ قرار می‌گیرد. این فرد از زنان شاغل در بخش آشپزی در کنار موزه‌ی دکترنادعلیان بوده که از سال ۱۳۹۲ به پیشنهاد دکتر نادعلیان، به‌صورت خانوادگی و به‌طور گسترده (تهیه‌ی غذا، تأمین اقامت، سفره‌خانه) وارد این کار شده‌اند. بنابراین مشاهده می‌شود افرادی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم با دکتر نادعلیان در ارتباط هستند، در میان زنان شاغل در بخش گردشگری و غیرگردشگری، دارای ارتباطات گسترده‌ای بوده و افرادی تأثیرگذار محسوب می‌شوند.

درواقع نتایج نشان می‌دهد که در میان زنان شاغل در جزیره، زنان شاغل در بخش گردشگری (گروه آشپزی و صنایع‌دستی)، نسبت به زنان شاغل در بخش غیر گردشگری (گروه خیاطی) دارای ارتباطات دوستانه‌ی گسترده‌تر و تأثیرگذاری بیشتری هستند.

شکل۳ نمایش دایره‌ای مرکزیت بردار ویژه در زمینه‌ی شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان شاغل در بخش‌های آشپزی، صنایع‌دستی و خیاطی را نشان می‌دهد، که با استفاده از نرم‌افزار Visone ترسیم شده است. جدول۳ نیز مقادیر مرکزیت بردار ویژه‌ی افراد انتخاب‌شده را نشان می‌دهد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

شکل۳ : نمایش دایره‌ای مرکزیت بردار ویژه‌ی شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان جزیره

جدول۳ : مقادیر مرکزیت بردار ویژه‌ی شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان جزیره

افراد انتخاب شونده	مقدار مرکزیت بردار ویژه
W 1	۳/۸۸۸
W 4	۳/۸۸۸
W 41	۳/۱۹۶
W 45	۲/۳۸۴

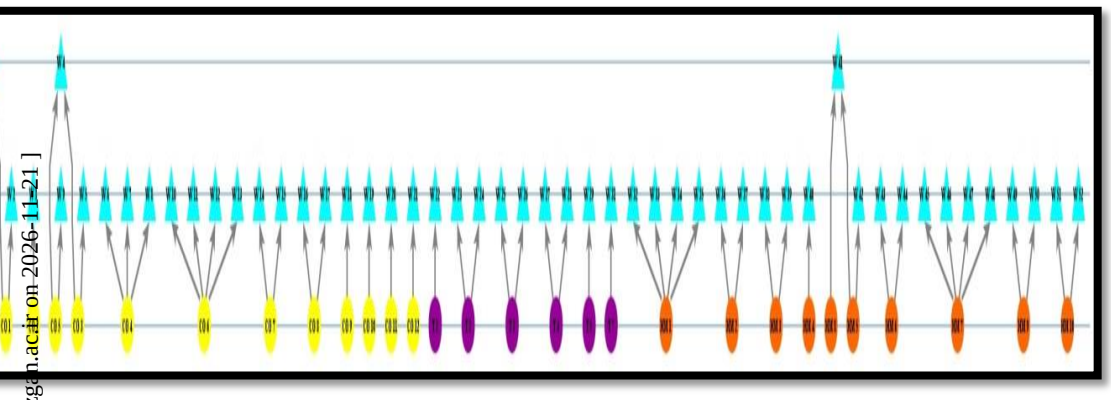
همانطور که در شکل۳ و مقادیر جدول۳ مشاهده می‌شود افراد W1 و W4 با مقدار مرکزیت بردار ویژه‌ی ۳/۸۸۸، دارای بیشترین میزان مرکزیت بردار ویژه هستند. براساس این شاخص، نقاط

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

دارای بردار ویژه‌ی بیشتر، دارای ارتباطات مهم‌تر بوده و به کانون‌های قدرت و نقاط مرکزی متصل می‌باشند. بنابراین فرد W1 به دلیل ارتباط با اولین، قدیمی‌ترین و شاخته‌شده‌ترین فرد شاغل در گروه آشپزی، دارای ارتباطات مهم‌تر بوده و به کانون قدرت متصل می‌باشد، بنابراین دارای بیشترین مرکزیت بردار ویژه می‌باشد. فرد W4 نیز دارای ارتباط دوستانه با زنان شاغل در بخش آشپزی است. این مطلب گویای این واقعیت است که، اگرچه افراد W1 و W4 در هیچ‌کدام از بخش‌های موردمطالعه (آشپزی، خیاطی و صنایع‌دستی) شاغل نبوده و در واقع از زنان خانه‌دار غیرشاغل در جزیره هستند، اما به‌واسطه‌ی ارتباط با زنان شاغل در بخش آشپزی، دارای بیشترین قدرت هستند. فرد W41 نیز با مقدار مرکزیت بردار ویژه‌ی ۳/۱۹۶، در جایگاه دوم می‌باشد. این فرد نیز به‌واسطه-ی ارتباط خویشاوندی با زنان شاغل در بخش صنایع‌دستی و راهنمایان موزه، از نظر قدرت در جایگاه دوم قرار گرفته است.

درواقع نتایج نشان می‌دهد که در میان زنان جزیره، زنانی که دارای ارتباط با زنان شاغل در بخش گردشگری (گروه آشپزی و صنایع‌دستی) هستند، نسبت به زنانی که دارای ارتباط با زنان شاغل در بخش غیر گردشگری (گروه خیاطی) هستند، دارای قدرت بیشتری هستند.

شکل۴ نمایش سلسله مراتبی شبکه‌ی روابط غیررسمی میان زنان شاغل در بخش‌های آشپزی، صنایع‌دستی و خیاطی را نشان می‌دهد. جدول۴ نیز مقادیر شاخص جایگاه مربوط به افراد انتخاب شونده را نشان می‌دهد.

شکل۴: نمایش سلسله مراتبی شاخص جایگاه شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان جزیره

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

جدول۴: مقادیر شاخص جایگاه شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان جزیره

افراد انتخاب شونده	مقدار شاخص جایگاه
W 1	۳/۶۳۶
W 4	۳/۶۳۶
W 41	۳/۶۳۶
سایر زنان انتخاب شونده	۱/۸۱۸

بر اساس تعریف این شاخص، جایگاه یک رأس برابر است با مجموع تعداد مسیرهای دارای وزن بیشتر که به آن رأس منتهی می‌شوند. بر این اساس از پایین به سمت بالا، جایگاه افراد بهبود می‌یابد. بنابراین مشاهده می‌شود که، افراد W1، W4 و W41 با مقدار شاخص جایگاه یکسان (۳/۶۳۶)، از بالاترین جایگاه در میان زنان شاغل در بخش گردشگری و غیر گردشگری جزیره برخوردار هستند؛ که این نشان‌دهنده‌ی مراجعه‌ی بیشتر زنان به این افراد در زمینه‌ی مشکلات شخصی و برقراری ارتباط دوستانه می‌باشد. باتوجه به این‌که این افراد در هیچ‌کدام از بخش‌های موردمطالعه (آشپزی، خیاطی و صنایع‌دستی) شاغل نبوده، مشخص می‌شود که زنان شاغل در این سه بخش، در زمینه‌ی مشکلات شخصی خود در ابتدا به زنان غیرشاغل که حس رقابتی در میان‌شان وجود ندارد، مراجعه می‌کنند.

نتیجه‌گیری

جمع‌بندی نتایج حاصل از تحلیل‌ها نشان می‌دهد که همانند زنان شاغل در بخش غیر گردشگری جزیره، زنان شاغل در بخش گردشگری نیز، که با گردشگران و بوم‌گردان زیادی در ارتباط هستند و احتمال تأثیرپذیری از فرهنگ‌های مختلف در آن‌ها بیشتر است، هم‌چنان روابط خود را با افراد جامعه‌ی خویش حفظ کرده‌اند، به‌طوری‌که در هنگام مواجهه با مشکلات شخصی، در بالاترین رده افراد خانواده‌ی خود را انتخاب می‌کنند که این از نقاط قوت شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان شاغل در جزیره است. در واقع بررسی ارتباطات میان آن‌ها حاکی از آن است که مبنای اصلی ارتباطات دوستانه‌ی میان آن‌ها را روابط خانوادگی تشکیل می‌دهد و پس از آن به‌ترتیب روابط خویشاوندی و دوستانه قرار می‌گیرد. بنابراین در پاسخ به پرسش اول پژوهش مشاهده می‌شود گردشگری تاکنون نتوانسته تأثیر منفی بر شبکه‌ی روابط غیر رسمی میان زنان شاغل در جزیره بگذارد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش نیز مشاهده می‌شود که در میان زنان شاغل در جزیره، زنان شاغل در بخش گردشگری (گروه آشپزی و صنایع‌دستی)، نسبت به زنان شاغل در بخش غیر گردشگری (گروه خیاطی) دارای ارتباطات غیر رسمی گسترده‌تر و تأثیرگذاری بیشتری هستند و در پاسخ به پرسش سوم که چه تفاوتی از لحاظ میزان قدرت و جایگاه میان زنان شاغل در بخش گردشگری و غیر گردشگری وجود دارد، نتایج نشان داد که از لحاظ میزان قدرت در میان زنان جزیره، زنانی که دارای ارتباط با زنان شاغل در بخش گردشگری (گروه آشپزی و صنایع‌دستی) هستند، نسبت به زنانی که دارای ارتباط با زنان شاغل در بخش غیر گردشگری (گروه خیاطی) هستند، دارای قدرت بیشتری هستند، اما از لحاظ جایگاه، جایگاه زنان خانه‌دار و غیرشاغل بالاتر از سایر زنان بوده و جایگاه زنان شاغل در بخش گردشگری تفاوتی با سایر زنان ندارد و زنان شاغل در این سه گروه، در زمینه‌ی مشکلات شخصی خود در ابتدا به زنان غیرشاغل که حس رقابتی در میان‌شان وجود ندارد، مراجعه می‌کنند.

در نهایت پیشنهاد می‌شود، اولاً با توجه به قابلیت‌های فراوان گردشگری در جزیره و حضور پررنگ زنان در این‌گونه فعالیت‌ها، در وهله‌ی اول، پیش از هر گونه اقدامی در زمینه‌ی جذب گردشگر، برنامه‌ریزی جامعی در خصوص شناخت وضعیت زنان صورت گیرد. در ثانی، با توجه به پتانسیل‌های شبکه‌های اجتماعی ضروریست برنامه‌ریزی جامعی در جهت استفاده از توانایی‌های آن‌ها برای معرفی جاذبه‌های جزیره صورت گیرد.

منابع

۱) باستانی، سوسن. صالحی هیکویی، مریم. (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت: بررسی ویژگی‌های ساختی، تعاملی و کارکردی شبکه اجتماعی زنان و مردان در تهران. فصل-نامه علوم اجتماعی. شماره ۳۰: ص۹۵-۶۳.

۲) حاتمی‌نسب، حسن. آرامون، هاجر. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر تشکیل شبکه‌های اجتماعی بر ارتقای شغلی زنان مطالعه موردی: پرستاران زن بیمارستان‌های شهرستان یزد. هفتمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

۳) محمدی‌کنگرانی، حنانه، حسین‌زاده، مهناز، کاظمی، عالیه (۱۳۹۰)، بررسی جایگاه زنان در شبکه‌های سازمانی با استفاده از رویکرد تحلیل شبکه‌ای، هشتمین کنفرانس بین المللی مهندسی صنایع، دانشگاه صنعتی امیرکبیر تهران

۴) محمدی‌کنگرانی، حنانه، شایسته، اردشیر، حلی‌ساز، ارشک، غنچه پور، دیبا (۱۳۹۳)، اثرات گسترش طبیعت‌گردی بر شبکه‌های ارتباطی میان ساکنان روستا (مطالعه‌ی موردی: روستای طبل/ جزیره قشم)، فصلنامه پژوهش‌های فرهنگی هرمزگان، تایید چاپ.

۵) محمدی‌کنگرانی، حنانه، غنچه‌پور، دیبا (۱۳۹۲)، ترسیم و تحلیل شبکه‌ی روابط رسمی و غیر رسمی درون سازمانی به روش تحلیل شبکه‌ای (مطالعه‌ی موردی: اداره‌ی کل منابع طبیعی استان هرمزگان)، مجله جنگل ایران، سال پنجم، شماره۱، ص۵۳-۴۳.

۶) محمدی‌کنگرانی، حنانه (۱۳۹۱)، معرفی تحلیل شبکه‌ای و کاربردهای آن در مدیریت و سیاست‌گزاری منابع طبیعی(مطالعه قانون برنامه چهارم توسعه)، مجله حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی.

۷) محمدی‌کنگرانی، حنانه (۱۳۸۹)، تحلیل شبکه‌ای؛ روشی جدید برای حل مسایل مدیریتی و سیاستی در راستای توسعه صنعتی، فصل‌نامه توسعه تکنولوژی صنعتی.

۸) مرکز آمار ایران، ۱۳۹۴، www.amar.org

۹) معاونت برنامه‌ریزی استانداری هرمزگان. (۱۳۹۰). نشریه روند تغییرات جمعیت استان هرمزگان با تاکید بر نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰

۱۰) نجفی‌کانی، علی‌اکبر. مهدوی، شهرام. سوری، فرشاد. (۱۳۹۱). ارزیابی و تحلیل نقش گردشگری روستایی در توسعه‌ی کارآفرینی زنان (مطالعه‌ی موردی: روستای زیارت، شهرستان گرگان). همایش ملی توسعه‌ی روستایی رشت

۱۱) هنمن، روبرت الف، ریدل، مارک (۱۳۹۳)، درآمدی بر روش شبکه‌های اجتماعی، محمدی کنگرانی، حنانه، محمدی، الهام، انتشارات دانشگاه هرمزگان، چاپ اول.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

۱۲) یزدانی‌نژاد، یوسف. امینی، محمدرضا. (۱۳۹۳). جزیره تاریخی هرمز بهشت زمین-شناسی. چاپ اول. انتشارات تعالی اندیشه.

13) Borgatti, S.p. (2005), “Centrality and Network Flow”, Social Networks27, 55-71.

14) Brandes, U., Erlebach, Th. (2005), Network analysis-Methodological foundations, Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

15) Brass, D.J. (1985), Mens and womens networks: a study of interaction patterns and influence in an organization, Academy of management journal 28(2), 327-343.

16) Krott, M., Hasanagas, N.D. (2005), Measuring bridges between sectors: Causative evaluation of cross-sectorality, Journal of Forest Policy and Economics 5, 555-563.

17) Linehan, M. (2001), “Networking for female managers”, career development: Empirical evidence", Journal of Management Development 20, 823 – 829.

18) Parkhe, A., Wasserman, S., Ralson, D.A. (2005), New Frontiers in Network Theory Development, Academy of Management Review, 31 (3), 560-568

19) Webster, C.M., Freeman, L.C., Aufdemberg, Ch.g. (2002), The iimpact of social context on interaction patterns, Availabel at: www.library.cmu.edu:7850/joSS/webster/webster.html.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]